

Posudek oponenta disertační práce: Mgr. Maroš Timko

Czechoslovak-Spanish relations (1918-1977) // Československo-španělské vztahy (1918-1977)

předkládané v roce 2022 na oboru Iberoamerikanistika na Středisku ibero-amerických studií FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Práce si klade za cíl poskytnout nový pohled na vztahy mezi Československem a Španělskem zejména v období 1945-1977 (v onom roce byly znovu navázány diplomatické vztahy mezi oběma zeměmi), i když nemálo prostoru je věnováno i období mezi lety 1918-1945. Jádrem práce je detailní analýza vývoje české emigrace ve Španělsku a španělských republikánských, zejména komunistických emigrantů u nás, přičemž toto téma je traktováno v širším kontextu nových interpretačních pohledů na období studené války. Ta už dnes není nutně chápána jako manichejský střet dvou monolitických bloků, jež odděluje takřka neprodyšná železná opona, přičemž na Východě prakticky o všem autokraticky rozhoduje výhradně Kreml coby symbol politické nadvlády Sovětského svazu nad zbytkem bloku tvořeného submisivními a prakticky bezmocnými satelity. Nelze ovšem opominout ani další dvě důležité části rozsáhlé práce kolegy Timka: přehled československo-španělských vztahů v letech 1918-1945 a podrobnou analýzu československo-španělských ekonomicko-obchodních vztahů v období 1918-1977. Celý text hodnocené disertační práce je opřen o soustavnou a svým rozsahem i kvalitou obdivuhodnou badatelskou aktivitu, tj. studium a analýzu mimořádně rozsáhlého archivního materiálu a textů memoárového charakteru, obojí doprovázeno inteligentně využitou početnou, relevantní a aktuální sekundární literaturou.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práci považuji za mimořádně kvalitní a splňující beze zbytku stanovený cíl, tj. popsat a analyzovat československo-španělské vztahy v prvních třech čtvrtinách 20. století, a to za pomoci originálních analytických přístupů, s nimiž přichází moderní historiografie. Ať už je to pluralistický přístup (*pluralistic approach*) k dějinám Studené války (Odd Arne Westad ad.), *new mobilities paradigm* (John Urry a Mimi Shelter) či koncept každodenního odporu (*everyday resistance*) vzešlý z textů Jamese C. Scotta, Stellana Vinthagena a Anny Johansson(ové). Oceňuji především odvahu i schopnost autora „vyvázat se“ z tradičních analytických schémat a zpochybnit – za použití přesvědčivé argumentace – některá klasická dogmata stále ještě přežívající v českém historiografickém mainstreamu, jako např. monolitické chápání sovětského bloku, v němž satelitní státy nemají prakticky žádný vlastní akční rádius (a tudíž i žádnou zodpovědnost, což je interpretace nepochybně velmi vhodná pro „vyvíňování“ jednotlivých národních aktérů s poukazem na to, že za „všechno vlastně vždycky mohla Moskva“). S takto extrémně černobílou interpretací vztahů uvnitř sovětského bloku by bylo vhodné se definitivně rozloučit, protože už asi nemůže v budoucnosti přinést žádný originálnější impuls pro pochopení dané epochy. Jiným příkladem autorova „revizionismu“ je odmítnutí takřka tolkienovské interpretace železné opony jako neprodyšné bariéry mezi dvěma civilizačně naprosto odlišnými světy, které spolu – snad kromě vzájemného pomlouvání se a nenávistných výhrůžek – prakticky nekomunikují. Autor na příkladu jednoho z oněch sovětských satelitů (komunistické ČSR/ČSSR) a jedné „třetí země“ (frankistické Španělsko), která byla sice součástí Západu, ale kvůli Frankově diktatuře měla přece jenom poněkud specifické postavení, ukazuje, jak primitivní jsou podobné manichejské interpretace a jak více než poctivou historiografii připomínají spíše zjednodušující a zavádějící ideologickou propagandu. Za což mu za mne patří velký dík.

Autor si vybral dosud poměrně málo zpracované téma, odvedl obrovský kus badatelské a posléze i interpretační práce, prostudoval mimořádně rozsáhlé množství pramenné i sekundární literatury, s úspěchem aplikoval originální metodologické postupy založené na aktuálních historiografických tendencích, takže bez přehánění lze jeho text označit na inovativní a v pozitivním slova smyslu inter- či multidisciplinární. Takže nakonec vlastně nejen splnil hlavní cíl své práce: představit analýzu československo-španělských vztahů v určitém historickém období, ale svým originálním

metodologickým a interpretačním přístupem nepochybně přispěl i k probíhající změně obecnějšího interpretačního rámce období studené války. Jak koneckonců sám sliboval (a posléze beze zbytku splnil) na s. 8 své práce: *Another aim of the present work is to contextualise Czechoslovak-Spanish contacts within the Cold War reality, in order to serve as a new referential point for the investigation of relations between the East and the West.*

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Argumentace a struktura

Argumentace je přehledná, srozumitelná a přesvědčivá. Členění práce je logické (viz kap. 1.3 *Structure of the dissertation*) a vše plánovitě a efektivně směřuje k vytyčenému cíli, vzhledem k rozsáhlosti a pestrosti práce možná lépe vyjádřeno k vytyčeným cílům.

2. Obsah a metodologie

Autor se mnohým tématům obsaženým v jeho disertační práci věnuje dlouhodobě (viz jeho dosavadní publikační činnost v závěrečné bibliografii) a na jeho textu je to velmi pozitivně znát. Mezi nejzajímavější části jeho práci osobně řadím kapitoly věnované španělské exilu v poválečném Československu, ať už tomu pražskému či ústeckému. Zejména dvě případové studie o resistenci „vyhnanců“ žijících v Ústí nad Labem dokládají jeho schopnost brilantním způsobem vytvořit, na základě archivních materiálů, memoárů a sekundární literatury, obraz konkrétních lidských osudů, který je jednak nesmírně zajímavý, místy až strhující, navíc současně dovoluje na základě konkrétního indukovat podstatně obecnější závěry o povaze určitého dějinného fenoménu, v tomto případě o vztazích mezi exulanty i vztazích mezi nimi a momentální politickou mocí v poměrně dramatickém kontextu 50. a 60. let, kdy se pod vládou komunistické diktatury snadno a lehce žilo jenom málokomu. Autor byl schopen – a to si zaslouží obrovskou pochvalu a upřímnou gratulaci – vytvořit si vlastní metodologický a interpretační rámec, opřený o moderní a aktuální historiografické tendence a postupy, což je úkol, kterého se s úspěchem zhostí jenom ti nejtalentovanější absolventi doktorského studia. Pokud ve své práci hned na několika místech slibuje, že *the objective of this work is, through a new methodological approach and a special focus on the interrelationship between (im)mobility, resistance, power and space, to present the Spanish communist exile, as well as relations between Prague and Madrid, in a new light* (8 ad.), rád konstatuji, že se to nepochybně podařilo.

Drobná věcná poznámka: na s. 27 autor píše: *...it could be argued that during the time of the Second Spanish Republic (1931-1936), Czechoslovak-Spanish relations and contacts were generally strengthened. This intensification was based on the ideological and political proximity of both Republics and was evidenced not only by the mutual abolition of visa requirements in 1932,61 but also by the appointment of renowned personalities as the new diplomatic agents [...] Additionally, the former Spanish ruler Alphonse XIII decided to spend some time of his exile in Czechoslovakia in the Kynžvart Castle.* Dává smysl jakoby „sčítat“ tyto fenomény do formulace „posilování vzájemných vztahů“? Alfons XIII. u nás, předpokládám, hledal úplně jiné spojení, ideje i hodnoty než zmíněné dvě „ideově a politicky si blízké dvě Republiky“.

3. Formální úroveň práce

Nejsem vystudovaný angličtinář, takže se necítím oprávněn jakkoliv se vyjadřovat k úrovni jazyka práce. Upozorňuji jenom na tři drobnosti, kterých jsem si všiml. 1) ve slovensky psaném autoreferátu dis. práce kolega Timko střídá dvojí podobu termínu (i)mobilita a (im)mobilita, myslím, že pokud tyto pasáže textu ještě někdy v budoucnu přijdou ke slovu, bylo by vhodné je sjednotit. 2) v tomtéž autoreferátu na s. 15 autor formuluje: „dizertačná práca nadväzuje na tézu M. Davida-Foxa, ktorý spochybňuje priepustnosť tejto bariéry, ktorá mala podľa neho skôr charakter semipermeabilnej či selektívne priepustnej membrány.“ Domnívám se, že namísto priepustnosť měl asi kolega Timko na mysli nepriepustnosť, jinak by totiž zmíněná věta jen stěží dávala racionální smysl. 3) z hlediska

logiky španělského pravopisu některá španělská jména a příjmení nemohou existovat v podobě, v jaké je autor uvádí, takže Bravo Perez (s. 101) musí být Bravo Pérez; Angel Gracia (106) je určitě Ángel, co se příjmení týče, nejedná se spíše o Garcíu než o Graciu?; Iñiguez de Heredia (110) bude nejspíše Iñiguez, zcela určitě potom Heredia; myslím, že skutečné jméno agenta „Emana“ bylo Manuel Pérez López, nikoliv Perez Lopez (142).

4. Práce s prameny či s materiálem

Autor objevil, prostudoval, a inteligentně využil celou řadu dosud nezpracovaných archivních materiálů hned z několika zajímavých zdrojů z Česka, Slovenska a Španělska (Archív bezpečnostních složek, Slovenský národný archív, Archivo del PCE ad.), přičemž informace pocházející z tamních dokumentů obratně doplnil o údaje nalezené v memoárové literatuře a vše sofistikovaně skloubil s obecnějším kontextem vytvořeným na základě studia sekundární literatury. Právě takto má vypadat kvalitní historiografická práce, takže nemám žádné výhrady, jenom slova obdivu a gratulace.

5. Vlastní přínos

Jedná se o práci vysoce originální, opřenu o vlastní výzkum, o originálně stanovený metodický a interpretační rámec, navíc zaměřenu na téma, které bylo dosud zpracováno jenom parciálně. Z tohoto pohledu si autor zaslouží plné absolutorium.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Autor na s. 16 píše: *Thus, everyday resistance of (not only) Spanish émigrés in Czechoslovakia remains a completely unexplored topic. On the other hand, it should be noted that works dealing generally with the question of resistance in state-socialist Czechoslovakia, carried out mainly against the regime and the State Party are also limited.* Moje otázka zní: opravdu za 15 let existence ÚSTR a jeho desítky historiků nevyprodukovaly dostatečné množství studií o odporu proti komunistickému režimu v ČSR/ČSSR? Žil jsem v domněni, že toto téma je již velmi dobře zpracované.

2. Autor na s. 22 píše (a později ještě několikrát opakuje): *...we work with the hypothesis of Oscar Sanchez-Sibony, who claims that during the Cold War, the USSR was not autarkic and the Soviet economy has always been a part of global economic structures. We apply this argument to Czechoslovakia while claiming that also in the case of Prague, the situation was similar...* Moje otázka: mezi autarkií a plným zapojením do struktur mezinárodní ekonomiky a obchodu jistě existuje mnoho vzájemně velmi odlišných stupňů a mezistupňů. Mohl by autor detailněji osvětlit svůj pohled na to, do jaké míry byl Sovětský svaz a jeho satelity – zvláště Československo, pochopitelně – skutečně zapojeny do mezinárodních ekonomických struktur, tj. kde zhruba na ose Autarkie – Plná integrace, se východní blok zhruba nacházel?

3. Na s. 24 autor cituje Karla Čapka: *Spain “has Roman foundations, Moorish pomp and a Catholic mind, a posléze tvrdí, že it was not only its ancient history, Arabic heritage and Christian traditions that shaped this Southwestern European country throughout the 20th century.* Souhlasím s tím, že určitě „nejenom“, ale chtěl bych se zeptat, zda vlastně ten Čapkův citovaný bonmot má ve skutečnosti i jinou, než literárně zábavnou hodnotu. Jak konkrétně se římské kořeny, arabské dědictví a křesťanské tradice podepsaly na španělské historii 20. století?

4. Na s. 28 čteme: *In total, between 2,171-3,000 foreign volunteers (interbrigadistas) from Czechoslovakia participated in this conflict on the side of the Republic.* Není to až překvapivě velký rozptyl v číselných odhadech? Čím je podle autora způsobena nemožnost odhadnout (pokud ne dokonce určit) počty interbrigadistů s větší přesností?

5. Na s. 80 následující pasáž: *...from 158 Spanish emigrants who still lived with their families in Czechoslovakia in the second half of 1955, 395 between the years 1957-1960, 92 Spanish political exiles returned from the Czechoslovak Republic to Spain,* ve mne vyvolává následující dvě otázky: narazil autor

na konkrétní důvody (nebo alespoň jejich náznaky), proč tak velké množství španělských levicových exulantů chtělo opustit socialistické Československo a vrátit se do „fašistického“ Španělska? Co si myslet o faktu, že skoro stovka španělských ultralevicových rivalů – přinejmenším z Frankova hlediska – z bratrovražedné občanské války se postupně vrací do frankistické diktatury a asi se jim tam nic extrémně strašného neděje, protože jinak by zřejmě návrat nepokračoval? Takže pověst Franka jako smrtelného nepřítele a vraha komunistů je v tomto ohledu poněkud zpochybněna?

6. Dvě otázky v jedné: na základě toho, co autor píše na stránkách 100-101 dedukuji, že autor – ve shodě s Václavem Havlem – považuje normalizační režim za *authoritarian regime* (101), jinými slovy posttotalitní? Tedy, kromě mnoha jiných konsekvencí podobné interpretace, za režim nikoliv totalitní, což znamená, že by normalizační Československo vlastně nemělo být středem zájmu pro badatele z ÚSTRU? A ta druhá: když jsem – s velkým zájmem, dodávám – pročetl pasáže věnované *everyday resistance* ústeckých španělských „heterodoxos“, kteří se v průběhu 60. let nátlaku (a později někdy i perzekuci) ze strany svých soudruhů bránili peticemi, stížnostmi, odvoláváním se k vyšším autoritám československého komunistického aparátu, a to až na úroveň těch nejvyšších představitelů režimu, napadlo mne, zda je vlastně i tuto epochu možno bez jakýchkoliv pochyb označit za skutečně totalitní. Je představitelné, že by se podobně mohl chovat (a dlouhodobě ve zdraví přežít) nějaký chronický stěžovatel z řad členů NSDAP v dobách hitlerovského Německa, případně nějaký nespokojený komunistický soudruh v poměrech stalinské diktatury v SSSR? Co o tom soudí autor?

7. Rozumím správně číslům z počátku strany (konec 1. odstavce) 171, že Československo v r. 1948 mělo třikrát vyšší hodnotu exportu než Španělsko, 753 milionu dolarů x 257.1 milionů dolarů?

8. Na s. 203-204 autor píše: *...the Iron Curtain could be interpreted also as a symbolic barrier dividing two competing systems and world visions, which were; nevertheless, interconnected, depending on each other.* Moje otázka zní: v čem konkrétně závisel Západ na Východu?

V. Závěr

Z celkového pohledu se jedná o mimořádně kvalitní text, podložený opravdu obdivuhodným objemem poctivé badatelské práce a opřený o promyšlené a bezchybně aplikované metodologické a interpretační schéma. Proto mohu konstatovat, že předložená disertační práce dokonale splňuje požadavky kladené na texty tohoto druhu, a proto ji **doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěla*.**

V Ostravě, 10. 10. 2022

Jiří CHALUPA

doc. Mgr. Jiří Chalupa, Dr.
podpis